

Др Ана Столић
научни сарадник
Историјски музеј Србије
ana.stolic@imus.org.rs

ПРИВАТНО И ЈАВНО У ДНЕВНИКУ НИКОЛЕ КРСТИЋА. ДНЕВНИК НИКОЛЕ КРСТИЋА КАО ПРИМЕР УНУТРАШЊЕГ ДИЈАЛОГА СРПСКОГ ИНТЕЛЕКТУАЛЦА 19. ВЕКА ИЗМЕЂУ ПОЖЕЉНОГ МОДЕЛА И СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА

Апстракт: У тексту се третирају питања поделе на приватну и јавну сферу у *Дневнику* Николе Крстића, који је коришћен као пример за анализу уверења и схватања српског интелектуалца 19. века. Чињеница да је Крстић заузимао високе положаје у државној хијерархији, да је био образован и имућан, давала му је и одређену моћ да одређује шта је истина, исправно и пожељно у оквиру државе, друштва и понашања појединца. Иако је настојао да живи по тим обрасцима, често је одступао од утврђеног модела и тиме је само, још једном, показао колико је граница између приватне и јавне сфере у животу сваког појединца била вештачка и ствар конструкције.

Кључне речи: приватно и јавно, српски интелектуалац у 19. веку, знање, моћ, конструкција.

* * *

У српској дневничко-мемоарској литератури 19. века можда не постоји рукопис који тако јасно подупире представу савременика да се живот појединца одвија у две области, у приватној и јавној, као што је то случај са *Дневником* Николе Крстића.¹ Идеја о постојању две сфере људског живота, као одвојених области и супротстављених категорија, производ је модерног доба и везује

---

¹ Архив Српске академије наука и уметности, 7194–7214; *Дневник. Приватни и јавни животи*, I–II, приредили А. Вулетић и М. Јагодић, Београд, 2006. О Николи Крстићу и рукопису видети: А. Вулетић, М. Јагодић, Предговор, *нав. дело*, I, 5–18.

се, пре свега, за обликовање јавности и јавног мњења у западној култури, док је појам приватности и раније био познат, али искључиво у смислу индивидуалног, личног и интимног доживљаја света. Током 19. века ова идеја је на врхунцу, има снагу образаца и „истине» да је подручје рада, политике, професије, друштвеног ангажмана, као подручје јавног деловања, јасно раздвојено и омеђено од света дома и породице који, према овој подели, припадају приватном животу. Управо је анализа различитих аспеката људске приватности у прошлости добила замаха током 20. века са појавом нових приступа у истраживању прошлости, који су се темељили на теоријским поставкама друштвених и хуманистичких дисциплина. У последњим деценијама 20. века подела на приватну и јавну сферу је доживела бројне критике. Оне су се односиле на оне поставке у оквиру либералне политичке мисли према којима су светови политике и рада одвојени од области породице и дома. Њој припадају жене и деца као политички небитни субјекти.²

Постоји неколико разлога због којих је текст „Дневника» Николе Крстића погодан и значајан за анализу примене идеје о подељеним сферама, а да при том чињеница да је сам Крстић поделио дневник на два дела, на Приватни и Јавни живот, не спада у најбитније, иако је највидљивији.³ Крстићево образовање и дугогодишње високо место у чиновничкој хијерархији Кнежевине/Краљевине Србије (професура, управа, судство, неколико важних спољнополитичких мисија) означавају га као личност која је поседовала различите врсте моћи. Његово образовање и положај подразумевали су, пре свега, поседовање одређених знања. Моћ знања и информација из различитих научних дисциплина имали су веома важно место у креирању свести појединаца који су припадали образованим слојевима друштва, па и српског. Та моћ им је допуштала да се у односу на свет око себе често постављају као арбитри и тумачи истине, да одлучују шта је исправно и пожељно за једну државу и друштво и, супротно од тога, шта није истина, није исправно и није пожељно. Упућеност и могућност увида у политичке прилике давала им је право тумачења појава и давања политичких и друштвених коментара. Трећа карика били су новац и имовина, коју је Крстић годинама стицао и који су подупирали друштвену моћ коју је имао. Она их је на изванредан начин и обавезивала да региструју појаве у држави и друштву које су супротстављене ономе што је према критеријумима знања и истине сматрано за исправно, пожељно и допуштено. Осим тога, за анализу феномена поделе на приватни и јавни живот у Крстићевом *Дневнику* је важно и то што он није имао већих политичких и књижевних амбиција. Писање *Дневника* је започео без убеђења у сопствену мисију које се често јавља у мемоарима и дневницима српских политичара у 19. веку.

2 Опширније: А. Столић, *Родни односи у „царској подељеним сфера”*, Приватни живот код Срба у 19. веку, ур. А. Столић, Н. Макуљевић, Београд, 2006, 91–94.

3 *Дневник. Јавни животи*, I–III, Београд, 2005/2006; *Дневник. Приватни животи*, I–II, Београд, 2006.

У српској мемоаристици 19. века било је доста личности из света политике које су за собом оставиле стотине исписаних страна мемоара, дневника и успомена. Наведимо само примере Милана Ђ. Милићевића, Владана Ђорђевића, Милана Пироћанца, Ђорђа Симића. За већину ових политичара и аутора дневника је, осим у случају Владана Ђорђевића, карактеристично да их нису писали због књижевних амбиција. Они представљају свакако важне изворе за тумачење прошлости, али и за одређивање места и специфичног политичког, друштвеног и етичког позиционирања интелектуалаца и образованих људи на положајима у државној управи током 19. века који су често, немоћни да се супротставе ауторитетима и свим појавама које су видели као слабост и болест бујајућег државног организма, јер би то угрозило њихову базичну егзистенцију, своје мишљење препуштали страницама дневника.

Никола Крстић је отишао корак даље. Мали број аутора се, на тако неприкривен и експлицитан начин као он, бавило собом и сопственим “ја” а не сликом о себи код других људи. То је посебно уочљиво на страницама посвећеним приватном животу. Поређење са обимним рукописима Владана Ђорђевића, у потпуности окренутог утиску који жели да остави на друге људе или самог себе, или Ђорђа Симића и Милана Ђ. Милићевића, који су предност давали “јавном”, чини Крстићев рукопис моделом за покушај конструкције сопственог идентитета путем писања и бележења. Ово је било једно од општих места мемоарско-дневничке прозе европског 19. века.⁴ Тако се дуго раздобље Крстићевог бредбрачног живота, судећи према страницама његовог дневника, претворило у покушај успостављања својеврсног надзора над самим собом. Захваљујући специфичној потреби за личним “самоувидом” могу да се сагледају многи феномени који су били саставни део концепта брака, породице, пријатељства, сродничких веза, полних и родних односа у другој половини 19. века.

Приликом успостављања границе између “јавног” и “приватног” Крстић, на први поглед, није имао никакву дилему: *јавно* је било оно што се тицало државе, политике, династије, владара, двора, запажања о колективним наравима, која су увек посматрана у односу на питања од државног или друштвеног значаја, као и лична уклопљеност у свет јавног, односно његов посао и правничка струка. *Приватно* је било у вези с његовим односима са женама, пријатељима и познаницима, новцем, даривањем и оним што је сматрао за дубоко интимно. Чак и у првим свескама *Дневника*, у којима није раздвојио на посебне свеске свој јавни и приватни живот, текст је јасно подељен на догађаје из “јавне” сфере, које је увек прво записивао, да би потом забележио оно што је сматрао важним за свој приватни живот.

Међутим, већ и у првим заједничким свескама, а посебно каснијих година када је водио одвојене белешке за јавни и приватни живот, може се уочити да

4 *Историја приватног живота*, 4, приредили Ф. Аријес и Ж. Дибс, Београд, 2003, 371.

је та граница врло пропусна, да измиче покушају и настојањима стварања две одвојене, кохерентне целине. Многе теме које је Крстић сместио у јавни домен припадале су конструкцији подељених сфера, односно према тој подели, домену приватног. Ако би се Крстићеви коментари о владарским браковима (кнеза Михаила и кнегиње Јулије, краља Милана и краљице Наталије) могли сврстати у јавни домен, јер се радило о питањима од државног интереса, многе интерпретације појава у друштву задиру дубоко у оно што је сматрано доменом приватног. Прецизније, њихова тумачења су заснована на представама о јавној улози мушкараца и приватној жена. Међутим, један број Крстићевих белешки се опире овом настојању и зато се као резултат појављују записи о присуству, доприносима и значајној улози жена у јавном животу, које је он најчешће записивао у свеске о приватном животу. Тада се значај и улога жена увек повезују са интерпретацијом према којој су жене детерминисане својом полношћу и специфичном „природом”. Тако је 1866. године видео Анку Обреновић као „даровиту женску која уме бити много љубазна, обара човека, и да је у млађим годинама била у приликама, држим да је могла велику ролу играти, ако је сензуалност не би занела”.⁵ Супротно од тога, у јавним пословима потврдиле су се оне које су се удаљиле од своје „природе”. Поводом смрти Персиде Пинтеровић, вишегодишње наставнице и управнице Више женске школе, Крстић је записао: „Била је разборита женска. Мада није била високо школована, ипак је владала пером као мушка глава... смишљена, правична, без икаквих страсти.”⁶ Краљица Наталија је пропустила прилику да буде „умиљата, попустљива, да уме да пробуди краљеву љубав и да је задржи”.⁷ Много је оваквих примера на стотинама страна *Дневника* и у већини записа женско учешће у јавном животу Крстић третира на сличан начин.

Као образован, просвећен и у право упућен човек, Никола Крстић је имао јасан, негативан став према било каквој врсти насиља, посебно над слабијима, женама и децом. Отворено га је заступао и о томе је јавно говорио, па као да није имао проблем са успостављањем релације између моралног и физичког, што је, такође, био саставни део представа о знању о човеку као основи за грађење “моралног” друштва.⁸ Међутим, неки његови записи у *Приватном животу*, који се односе на најинтимније доживљаје, данас могу да послуже као сведочанство да се “просвећеност” Николе Крстића смањивала што је жена са којом је долазио у контакт била нижег друштвеног статуса. Правила понашања према женама из његовог друштвеног круга или онима чији су мужеви припадали том кругу видно су се разликовала у односу на начин опхођења

5 *Дневник. Јавни живот*, I, 28.

6 *Дневник. Приватни живот*, III, 194.

7 *Дневник. Приватни живот*, III, 204.

8 *Историја приватног живота*, 4, 373.

према служавкама, праљама и, коначно, девојчицама проституткама.⁹ Његова поступања указују да је врло нијансирана скала понашања у хијерархији родних односа имала и своју социјалну, дакле “јавну”, димензију. Осим тога, јасно је да је Никола Крстић и поред осећања греха због својих поступака, а још чешће због својих неуспеха, у ствари веровао да се понаша у складу са “природним поретком” ствари. То је значило да је себе доживљавао као особу која је, ипак, контролисала однос између онога што је “прописано” и допуштено и онога што се подразумевало у приватном животу.

Изражена потреба Николе Крстића да одвоји јавни од приватног живота настала је из једног дубоко интимног разлога – љубави према супрузи премићуног пријатеља која га је неколико година потпуно окупирао. На бројним странама *Дневника* помно је бележио своје љутње, бес, пробуђене наде, задовољство. С временом, како се удаљавао од своје љубави, све се више бавио самопосматрањем и све теже је успевао да успостави границу између “моралног” и физичког, која му није представљала проблем у “јавном” говору. Овај процес самопосматрања омогућио је Крстићу да превазиђе осећање кривице, кајање и да релативизира осећање несигурности и страх од неуспеха самим чином записивања.

**THE PRIVATE AND THE PUBLIC IN THE
NIKOLA KRSTIC'S "DIARY"**
**THE "DIARY" OF NIKOLA KRSTIC AS AN EXAMPLE OF AN
INTERNAL DIALOGUE OF A 19th CENTURY SERBIAN INTELLECTUAL
BETWEEN A DESIRED MODEL AND EVERYDAY LIFE**

Summary:

Nikola Krstić's *Diary* is an important testimony of not only the political and social life in Serbia in the second half of the 19th century, but also of the sphere of intimacy of an educated representative of the Serbian academic and administrative hierarchy. It contains a desirable model of a proper behavior both in the public sphere and everyday personal life, as well as the author's ways to justify his own departure from the expected patterns. The analysis has shown that the division into categories of the private and the public often disappears under the pressure of general phenomena falling in the domain of private life.

---

9 *Дневник. Приватни животи, II, III, 1867.*